

FILOZOFSKI FAKULTET
UNIVERZITETA U SARAJEVU
ODSJEK ZA ROMANISTIKU

ZAVRŠNI MAGISTARSKI RAD

Kombinacija književnih rodova u romanu *Ime ruže* Umberta Eca

MENTOR:
PROF. DR MIRZA MEJDANIJA

STUDENT:
ANA MANJAK

Sarajevo, septembar, 2020.

SADRŽAJ

APSTRAKT	3
UVOD	4
1. KNJIŽEVNI RODOVI I NJIHOVA PODJELA	6
1.1. Lirika	6
1.2. Epika.....	7
1.3. Dramatika.....	7
2. KNJIŽEVNE VRSTE	8
3. ROMAN	8
4. SPOJ VIŠE KNJIŽEVNIH VRSTA U JEDNOM ROMANU	12
5. UMBERTO ECO, IME RUŽE	13
6. KRIMINALISTIČKI ROMAN	15
7. ISTORIJSKI ROMAN	21
8. RELIGIJSKI ROMAN	26
9. IDEOLOŠKI ROMAN.....	31
a. Crkvena ideologija – materijalno ili duhovno bogatstvo?!.....	31
b. Carska ideologija.....	33
c. Filozofska ideologija	34
ZAKLJUČAK.....	35
LITERATURA	36

APSTRAKT

U ovome istraživanju će biti korištene analitička i komparativna metoda. Rad se bazira na analizi dijelova romana koji obuhvataju više različitih tematika, od krimi – detektivske priče do ideološkog aspekta. Komparativnom metodom će se uporediti ovaj roman sa drugim romanima slične vrste. U uvodnom dijelu biće izložen teorijski dio koji se tiče uopštenih informacija vezanih za književne rodove i podjelu romana.

Ključne riječi: kriminalistički roman, istorijski roman, religijski roman, ideološki roman, višedimenzionalnost.

UVOD

U ovom istraživanju biće prikazana višedimenzionalnost romana *Ime ruže* autora novijeg doba Umberta Eca. Njegova višedimenzionalnost će biti posmatrana sa aspekta pripadnosti romana više književnih rodova. Ono što ovo djelo čini jedinstvenim je činjenica da je napisano u modernom dobu, 1980. godine, ali uprkos tome savršeno pripovijeda događaje iz medijevalnog perioda da bi se dalo pomisliti da je njegov kreator zapravo živio o ovim davnim, mračnim vremenima.

Čitajući prve stranice romana saznajemo da je Eco materijal za njegovu realizaciju pronašao sasvim slučajno te je sam načinio prevod pronađenog spisa koji predstavlja ispovijest opata Adsa da Melka. Radnja prati turbulentne događaje u jednoj opatiji negdje na sjeveru Italije. Opsežna kriminalistička istraga sprovedena od strane nekadašnjeg inkvizitora Guglielma da Baskervilla i njegovog pomoćnika Adsa, tada još uvijek mladog benediktinca, daje ovom romanu obilježja klasičnog kriminalističkog romana. Ali to nije sve. Daljom analizom ćemo utvrditi da ovaj roman ima karakteristike mnogih vrsta romana. Obzirom da je radnja smještena u 1327. godinu i da prati zbivanja u jednoj srednjovjekovnoj opatiji, ovaj roman se može posmatrati sa istorijskog ali isto tako i sa religijskog aspekta. Detaljnim čitanjem i analizom biće pokazano da djelo obiluje raznim ideologijama, od crkvene preko carske do one filozofske, te se tako poistovjećuje i sa ideološkim romanom.

Koristeći izvore poput *Teorije književnosti* autora Milivoja Solara, u radu će biti pojašnjen pojam književne vrste, književnog roda, njihove podjele a zatim i nastanak romana i njegova klasifikacija da bi se što bolje shvatilo ono što će biti srž samog istraživanja. Za razumijevanje srednjovjekovne tematike koristili smo se informacijama pronađenim u djelu *Profilo di storia italiana per stranieri* na osnovu kojih će biti jednostavnije protumačiti pojedine događaje i svrstati ih u određeni istorijski kontekst.

Kroz cijeli rad su korišteni citati, preuzeti iz romana *Ime ruže*, čijom će detaljnom analizom biti utvrđeno da li su događaji koje Eco opisuje stvarni ili samo produkt fikcije.

Budući da je glavni motiv surovog lanca ubistava jedna knjiga, ni više ni manje nego izgubljena II knjiga Aristotelove *Poetike* koja veliča smijeh, u radu su korišteni izvori koji će doprinijeti shvatanju te filozofske ideologije.

Uzimajući u obzir sve o čemu je Eco pisao i način na koji je to učinio može se pretpostaviti da je posvetio jako mnogo vremena pronalaženju i proučavanju srednjovjekovnih spisa, koje pri tom nije bilo nimalo jednostavno pronaći, kako bi roman odisao srednjovjekovnim stilom počev od prvih stranica.

1. KNJIŽEVNI RODOVI I NJIHOVA PODJELA

Svako književno djelo, u prozi ili stihu, se po svojim karakteristikama, poput onih vezanih za formu, stil i tematiku pisanja, može klasifikovati u određene književne rodove iz koji slijedi dalja podjela na književne vrste koje se opet dijele na podvrste. Pomenuta klasifikacija podrobnije određuje osobnosti književnog djela te stoga omogućuje lakše pretraživanje vrste djela koje je predmet interesovanja čitaoca. Osnovni književni rodovi su prvi put definisani prije dvije stotine godina i kao takvi su sveprisutni u književnosti novijeg doba.

Osnovna i najprostija podjela književnih rodova se rodila upravo iz njemačke filozofije i obuhvata 3 kategorije: ¹

1. Lirika (potiče od grčke riječi *lyra* – vrsta muzičkog instrumenta),
2. Epika (potiče od grčke riječi *épos* – riječ; propovijed) i
3. Drama (potiče od grčke riječi *drâma* – radnja).

1.1. Lirika

Svaka od navedenih kategorija ima određene karakteristike koje posjeduju i djela koja su svrstana u nju. Tako na primjer lirika se karakteriše muzikalnošću, ritmikom, metrikom, subjektivnošću i izražavanjem najdubljih osjećanja vezanih za prirodu, ženu kao simbol ljepote i čednosti ili osjećanja koja iskazuju žal nad sopstvenom sudbinom. Stihovi koji nose breme ovih osjećanja su praćeni odgovarajućim ritmom i metrikom i stoga se mogu izvoditi u pratnji nekog muzičkog instrumenta. U svojoj knjizi *Teorija književnosti*, Milivoj Solar navodi da je Hegel, nadaleko poznati filozof izuzetnih razmišljanja i shvatanja, istakao subjektivnost lirike.² Samim tim što stihovi iskazuju osjećanja koja se razlikuju od individue do individue, subjektivnost je glavna karakteristika lirike kao književnog roda. Solar takođe navodi i način na koji je Emil Staiger, njemački teoretičar književnosti, definisao svaki od ova tri književna roda. Tako on za

¹ SOLAR, Milivoj (2005), *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, str. 133.

² Ibid.

liriku kaže da obiluje harmonijom kako među samim riječima, stihovima i strofama, tako i na polju ritmike i melodičnosti.³

1.2. Epika

Drugi književni rod, podjednako važan kao i lirika, je svakako epika. Budući da potiče od grčke riječi *épos* što znači riječ ili pripovijed dalo bi se zaključiti da se radi o proznom obliku. Međutim epika može biti i u vidu stiha, dakle epika u stihu. Tu se nadasve radi o stihovima koji pripovijedaju neki događaj. U tom smislu, najbolji primjer epike u stihu bi bio ep poput *Epa o Gilgamešu*. Kao što je liriku obavio velom subjektivnosti, čuveni Hegel je epiku obavio velom objektivnosti. Ono što epiku čini objektivnom je upravo način pripovijedanja nekog događaja, hronološkim redom, bez ekscesivnog iskazivanja unutrašnjih, ličnih osjećanja samog pripovjedača. Takođe i Staigener definiše epiku kao čin pripovijedanja koje se karakteriše širinom.⁴

1.3. Dramatika

U trojstvu književnih rodova, treće ali ne i manje značajno mjesto zauzima drama ili dramatika. Ona se može posmatrati kao spoj lirike i epike. Obiluje osjećanjima svih vrsta, dijalozima, raspravama, objektivnim događajima i sukobima između stavova pojedinaca. Solar navodi Staigenerovo mišljenje o ovom književnom rodu:

Epika, lirika i dramatika odgovaraju području osjećajnosti, slikovitosti i logičnosti; one također izražavaju nešto što se može načelno izraziti ili slogom (lirika), nešto što se može izraziti najmanje riječju (epika), ili pak ono što se može izraziti tek rečenicom (dramatika)⁵

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

2. KNJIŽEVNE VRSTE

Podjela književnih djela na književne rodove ujedno predstavlja i širu podjelu odnosno klasifikaciju što implicira da postoji i uža podjela to jeste grananje svake od navednih kategorija na podkategorije – književne vrste.

Tako se, shodno tome, razgranato stablo lirike grana na bočne grane u vidu:

- elegije (iskazivanje osjećanja žaljenja i boli),
- ode (stihovi posvećeni velikanima, domovini...),
- ljubavnih pjesama (posvećene ljubavi i nježnim osjećanjima) i mnogih drugih.

Stablo epike, pak, se grana na dvije glavne grane - epika u prozi i epika u stihu, a one se opet granaju na bočne, nešto drugačije u formi i stilu od onih lirskih, u vidu romana, eseja, pripovjetki, basni. Što se tiče dramatike, njene osnovne grane su:

1. tragedija (pripovijeda neki tragičan događaj),
2. komedija (obiluje smijehom i šaljivim momentima) i
3. drama u užem smislu riječi (govori o životu običnih ljudi i njihovom sukobu sa svojom okolinom). ⁶

3. ROMAN

Roman, kao podvrsta epike u prozi, koja je opet vrsta epike kao književnog roda, takođe posjeduje svoje podvrste. Ali, prije svega, potrebno je reći i šta je to roman i kako je nastao. Ono što je sigurno je da ne postoji jasno objašnjenje o njegovom porijeklu. Solar u *Teoriji književnosti* navodi da postoji više hipoteza o porijeklu romana. Neki smatraju da potiče iz ljubavnih proznih djela, neki pak da vuče korijene iz viteških romana koji su veličali podvige vitezova a neki da dolazi iz pikarskih djela to jeste onih koji su obrađivali tematiku takozvanih *picara* odnosno baksuznih ljudi. ⁷

Kako porijeklo romana nije sasvim jasno definisano tako ne postoji ni jasna ni precizna klasifikacija već veliki broj njih. Jedan roman ne pripada nužno samo

⁶ Ivi, str. 134.

⁷ Ivi, str. 217.

jednoj vrsti već može da sadrži osobine i nekih drugih vrsta u isto vrijeme.⁸ Prema navodima Solara najstarija klasifikacija romana je tematska klasifikacija. Ona obuhvata romane poput:

- Avanturističkih (obrađuju tematiku pustolovina, zгода i nezgoda glavnih junaka; *Robinson Crusoe*, Daniel Defo),
- Kriminalističkih (akcent se stavlja na istrage ubistava i misterioznih zbivanja praćenih nekom kriminalnom radnjom; *Addio, Miss Marple*, Agatha Christie)
- Psiholoških (akcent se stavlja na psihološku stranu junaka i njihova unutrašnja previranja; *La coscienza di Zeno*, Italo Svevo)
- Ideoloških (romani koji govore o određenoj ideologiji, vjerskoj, političkoj ili neke druge vrste; jedan od takvih je i roman *Ime ruže* Umberta Eca)
- Pikarskih (glavni akteri su pikari odnosno baksuzni ljudi i njihove dogodovštine; Mark Twain i čuveni *Huckleberry Finn*).⁹

Osim ove postoji još čitav niz podjela koje nisu manje važne od tematske podjele. Tako je važno istaći i podjelu u odnosu na stav autora i u odnosu na sveukupan ton romana. Roman može da obiluje humorom, raznim osjećanjima, satirou i drugim elementima koji mu daju poseban ton te stoga podjela glasi ovako:

- Humoristički,
- Satirični,
- Tendenciozni,
- Sentimentalni,
- Didaktički.¹⁰

Solar takođe navodi i da je Wolfgang Kayser izvršio podjelu na tri osnovne vrste:

- Roman zbivanja,
- Roman prostora,
- Roman lika.¹¹

⁸ Ivi, str. 220.

⁹ Ivi, str. 221.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

Svaki roman sadrži skup međusobno povezanih elemenata na osnovu kojih se može svrstati u jednu od navedene tri kategorije. Tako *roman zbivanja* u središte stavlja samu radnju romana; *roman lika* se pak usredsređuje na glavne aktere, na jednog ili više njih dok *roman prostora* povezuje i radnju i njene glavne junake. Ono što se odmah primjećuje, već prilikom čitanja prve rečenice romana, jeste način pripovijedanja i lice koje vrši pripovijedanje. Tako jedan roman može biti ispričan od strane autora ili je pripovjedač najbliži autoru pa se tako govori o *autorskom romanu*; sa druge strane pripovjedač može biti i jedan od aktera pa se tako radi o takozvanom *ja-romanu*. Tu je i roman u kome su pripovjedači likovi pa se na osnovu toga svrstava u *personalni*.¹²

Ono što Solar još navodi jeste i klasifikacija izvršena na osnovu epohe odnosno vremena za koje je vezana radnja romana. S tim u vezi valja pomenuti dvije kategorije i to :

- Realistički roman,
- Moderni roman.

Realistički roman na realan način prikazuje radnju romana, likove, njihov način života i vezu koju ostvaruju sa drugim likovima i onim što ih okružuje. Velika pažnja se posvećuje psihološkoj strani likova kako bi se protumačili njihovi postupci, kako Solar kaže :

[...] uzročno-posljedičnim odnosima između stvari i pojava [...]¹³

Sa druge strane, moderni roman ne želi da se povinuje onome što je stvar konvencije već stvara sopstveni tok pripovijedanja.¹⁴ Kao dvije posebne vrste romana ističu se:

- Roman- esej i
- Roman struje svijesti.

¹² Ivi, str. 222.

¹³ Ivi, str. 223.

¹⁴ Ibid. .

Roman struje svijesti je napisan tako da prati tok autorovih misli. Tvorac izraza *struja svijesti* („*the stream of consciousness*“) je psiholog William James koji u djelu *The principles of psychology* kaže da je misao integrisana u ljudsku svijest unutar koje je neprekidna.¹⁵

Jedan od najpoznatijih autora koji je razradio ovu tehniku je zasigurno čuveni James Joyce sa djelom *Ulysess* gdje je glavni akcenat na psihološkom aspektu likova, njihovim najdublje skrivenim osjećanjima, demonima i mislima. Još neka djela u kojima je tehnika toka misli jako dobro razrađena su *The sound and the fury* – William Faulkner i *The great Gatsby* – Scott Fitzgerald.

Roman-esej, kako mu sam naziv kaže, u isto vrijeme sadrži elemente romana (sa njegovim odlikama) i naučne tematike. Esej se bavi analizom književnih djela, njihovom kritikom i vrednovanjem. Dakle, esej sadrži i umjetničku ali i onu naučnu stranu. Kada umjetnička strana postane više zastupljena od naučne, esej dobija karakteristike romana to jeste pretvara se u takozvani roman-esej.¹⁶

Još jedna vrsta romana koja je u velikoj mjeri zastupljena u svjetskoj književnosti je svakako epistolarna forma koja obiluje unutrašnjim osjećanjima i na čitatelja ostavlja veliki utisak. Kako stoji u *Garzantijevoj Književnoj enciklopediji* (ital. *Enciclopedia Garzanti della letteratura*) epistografija je:

[...] književna vrsta u formi istinitog ili imaginarnog pisma. Poznati epistografi su bili Ciceron, Seneka i Plinio Mlađi na osnovu čijeg su stila oblikovali svoje epiole Dante, Petrarca [...] U 16. Vijeku, epistolarna forma je usvojena radi putovanja (Baretti, Bertola), naučne i filozofske rasprostranjenosti (Algarotti) i književnih polemika (*Le Lettere virgiliane* od Bettinellija).¹⁷

¹⁵ http://library.manipaldubai.com/DL/the_principles_of_psychology_vol_I.pdf

¹⁶ SOLAR, Milivoj (2005), *op. cit.*, str. 225.

¹⁷ Le forme e i generi letterari (1976). U A. Cazzini (ur.), *Enciclopedia Garzanti della letteratura*, Milano: Aldo Garzanti, str. 235.

4. SPOJ VIŠE KNJIŽEVNIH VRSTA U JEDNOM ROMANU

Kao što je pomenuto u prvim stranicama ovoga rada, jedan roman ne pripada nužno samo jednoj tipologiji već istovremeno može da posjeduje karakteristike većeg broja književnih žanrova te takvi romani zahtijevaju mnogo dublju i opširniju analizu. Solar navodi:

[...] tipologija romana treba olakšati analizu pojedinih romana, jer na temelju poznavanja tipova romana možemo lakše utvrditi konvencije unutar kojih se ostvaruje svaki roman i odnos koji prema tim konvencijama zauzima svako pojedino djelo.¹⁸

Postoji mnoštvo takvih romana kao na primjer roman Julie Alvarez, dominikanske književnice, *U vrijeme leptirova* (eng. *In the time of the butterflies*), koji je istovremeno historijski roman jer govori o diktatorskom režimu generala Trujilla u Dominikanskoj Republici, ljubavni jer je prožet ljubavnim pričama glavnih aktera, kriminalistički zbog brutalnih ubistava vršenih od strane tadašnje diktatorske vlasti od čije ruke su nastradale i glavne akterke ovog romana, sestre Mirabal. Ovaj roman takođe pripada i takozvanom romanu - dnevniku budući da je napisan u formi dnevničkih zapisa. Milivoj Solar takođe navodi i roman *Braća Karamazovi* Fjodora Dostojevskog kao primjer kombinacije više vrsta romana, te ga tako svrstava u društveni, porodični, psihološki, filozofski i kriminalistički.¹⁹ U italijanskom književnom svijetu jedan takav primjer je zasigurno i roman Luigi Pirandella *Pokojni Matija Paskal* (ita. *Il fu Mattia Pascal*), koji posjeduje karakteristike kako avanturističkog romana tako i kriminalističkog ali i onog ljubavnog. Tematika se zasniva na avanturama glavnog junaka koji isceniravši sopstvenu smrt odlazi u potragu za boljim životom i na tom putu pronalazi istinsku ljubav. Raznolikost književnih vrsta se takođe ogleda u epu napisanom u stihovima *Orlando furioso* književnika Mattia Boiardo. Ovo djelo istovremeno

¹⁸ SOLAR, Milivoj (2005), *op. cit.*, str. 223.

¹⁹ Ivi, str. 221.

pripada i lirici i epici ali isto tako sadrži karakteristike pustolovina, ljubavnih odnosa, viteštva i junačkih podviga, ideologije i historijskih činjenica.

Pored svih pomenutih književnih djela, a njihov broj je mnogo veći, djelo koje predstavlja savršenu fuziju književnih rodova i vrsta je zasigurno roman *Ime ruže* (ita. *Il nome della rosa*) književnika novijeg doba, Umberta Eca. Višedimenzionalnost ovog romana ga stavlja na prvo mjesto liste najinteresantnijih romana italijanske ali isto tako i svjetske književnosti. Prije same analize strukture ovog djela i njegove pripadnosti većem broju književnih tipologija potrebno je reći i kako je njegov tvorac Umberto Eco došao na ideju da kreira jedan ovakav roman za čiju je analizu potrebno dosta vještine, strpljenja i poznavanja historijskih činjenica. U redovima koji slijede biće prikazan dio iz rukopisa Umberta Eca koji govori kako se rodila ideja za stvaranje ovakvog djela.

5. UMBERTO ECO, *IME RUŽE*

Umberto Eco, italijanski pisac novijeg doba, jedan je od najznačajnijih dragulja italijanske ali i svjetske književne riznice. Ovaj pijemontski književnik je dospio na sami vrh popularnosti sa romanom *Ime ruže* objavljenim 1980. godine. Ovaj roman ujedno predstavlja i početak perioda postmoderne. Prije analize koja se tiče višedimenzionalnosti njegove strukture, potrebno je reći par riječi o romanu u cjelini, o onome što je srž njegovog sadržaja. Da bi se mogla izvršiti detaljna analiza važno je odrediti vremenski period u kome je radnja smještena. Tako Eco u svom rukopisu govori kako je radnja romana smještena u davnu 1327. godinu ali tačno vrijeme kada je Adso (koji opisuje događaje koji slijede) sačinio svoje zabilješke nije sasvim poznato i nemoguće ga je odrediti. Tačna lokacija same opatije, središta svih tragično-misterioznih zbivanja, takođe nije jasno određena ali se pretpostavlja da se radi o prostoru koji obuhvata teritoriju između Pijemonta, Ligurije i Francuske.²⁰

Slijedeći niz nejasnoća vezanih za roman, poput mjesta radnje i vremena u kom se radnja odvija, pojavljuje se još jedna nejasnoća a to je pripadnost romana

²⁰ ECO, Umberto (2013), *Il nome della rosa*, Bompiani, Milano, str. 12.

određenoj kategoriji. Gotovo je nemoguće ovakvo djelo svrstati u samo jednu grupu, budući da obuhvata više različitih tematika koje su svakako i predmet ovog istraživanja. Dah misterije se može osjetiti već na koricama samog romana i to u njegovom naslovu. *Ime ruže?* Šta nam to kazuje? Zašto je Umberto Eco ovaj roman naslovio upravo *Ime ruže?* Možda zbog toga što je ruža cvijet prepun trnja i to nam može kazivati da je prepun trnja put koji vodi do znanja jer je znanje jedan od glavnih elemenata samog djela. Međutim, svaka osoba bi mogla na svoj način protumačiti ovaj naslov, ali da vidimo najprije šta o tome kazuje autor:

[...] Ideja o naslovu Ime ruže mi je došla slučajno i svidjela mi se zato što je ruža simbolička figura toliko višeznačenjska da na kraju nema skoro nikakvo značenje: mistična ruža, i ruža koja proživi ono što prožive i druge ruže, rat dviju ruža, jedna ruža je jedna ruža i jedna ruža je jedna ruža, i rozenkrojceri, hvala predivnim ružama, ruži svježoj i mirisnoj. [...] Jedan naslov mora pomiješati ideje a ne slagati ih.²¹

Predmet istraživanja mnogih književnih kritičara ali i običnih ljubitelja književnosti je svakako način na koji je neko djelo napisano. To je upravo ono što i *Ime ruže* čini toliko mističnim i interesantnim predmetom istraživanja. Osvrćući se na najstariju podjelu književnih rodova može se reći da pripada epici u prozi, budući da je napisan u formi pripovijedi, ali obilje dijaloga, unutrašnjih monologa, osjećanja različitih vrsta ga takođe svrstava u kategoriju dramatike. Kroz cijelo djelo se prepliću različite tematike poput psihologije, istorije, religije, zločina i kriminalističke istrage. Uzimajući ovo u obzir može se reći da je ovaj roman po svojoj strukturi rascijepljen na više strana pa se može posmatrati kao:

- Kriminalistički roman
- Istorijski roman
- Religijski roman
- Ideološki roman.

²¹ Ivi, str. 581.

Najvažnije karakteristike ovih vrsta romana su u velikoj mjeri zastupljene u ovom Ecovom remek djelu, što se može opaziti već nakon čitanja prve stranice. Veo misterije koji obavlja benediktinsku opatiju na sjeveru Italije i njenu biblioteku kao simbol znanja zajedno sa ubistvima koja se dešavaju spletom nerazjašnjenih okolnosti te opsežna istraga sprovedena lično od strane Guglielma da Baskervilla, nekadašnjeg inkvizitora, čini ovaj roman uzbudljivim i neprikosnovanim. Ono što je interesantno jeste da različite tipologije čitalaca posmatraju ovaj roman sa različite tačke gledišta. Tako ljubitelji trivijalne književnosti ga posmatraju isključivo kao krimi - detektivsku priču dok oni koji preferiraju visoku književnost shvataju njegovu kompleksnost i višedimenzionalnost.²²

Naredne stranice ovog istraživanja će na što razumljiviji i interesantniji način prikazati već pomenutu višedimenzionalnost romana *Ime ruže* u okviru njegove pripadnosti različitim tipologijama romana. Kroz detaljnu analizu i navode iz samog djela biće moguće uočiti karakteristike svake od navedenih vrsta romana koje su itekako prisutne u svakoj njegovoj pori.

[...] *Već u prvim recenzijama se uočilo da u ovom romanu istovremeno postoji više različitih narativnih modela i da se tekst izlaže najrazličitijim nivoima čitanja.*[...]²³

6. KRIMINALISTIČKI ROMAN

Od navedenih vrsta romana kojima pripada *Ime ruže*, najuočljiviji su zasigurno elementi kriminalističkog romana budući da je isti prožet nekolicinom ubistava počinjenih od strane nepoznate osobe. Čitajući stranicu po stranicu, čitalac stiče utisak da čita jedan od onih romana o Sherlock Holmesu ili pak o detektivu Poaro čuvene Agathe Christie. Da bi osjećaj misterioznosti doveo do vrhunca, Eco je sva ubistva smjestio u benediktinsku opatiju udaljenu od civilizacije, smještenu na

²²https://ff.unsa.ba/files/zavDipl/19_20/rom/AlmiraMerzic.pdf?fbclid=IwAR0qDA228ByDs9TR5p2x2XbMjzbkyF4sIP0NMRGZ_tIsQJgyof51NNjtOM

²³ K. Ickert i U. Shick (1987), *Il segreto della rosa decifrato*, Adriano Salani Editore s.r.l, Firenze, str. 57.

izolovanom mjestu, u koju niko ne može doći niti neko može iz nje izaći. Ovo zasigurno podsjeća na kriminalistički roman *Deset malih crnaca* Agathe Christie u kome se radnja odvija na ostrvu, u jednoj kući u kojoj svirepi ubica ubija prateći stihove jedne dječije pjesmice. Ali, da se vratimo na opatiju i događanja iz te davne 1327. godine. Skrivena od očiju drugih ljudi, opatija se može posmatrati i kao jedan mikrokosmos koji funkcioniše sam za sebe²⁴. Jedan mali svijet sačinjen od istih stvari kao i onaj veliki koji egzistira po svojim jasno definisanim pravilima koja čine život naizgled savršenim. Tu su opati, sa svojim vrlinama i manama, slabostima, grijehovima, svaki od njih naizgled nevin a u dubini itekako spreman na jedan takav monstruočan čin. Na početku pripovijedanja Eco kazuje ponešto o njihovim osobinama, dobrim i lošim, tjerajući čitaoca na razmišljanje. Jedan od prvih likova koje opisuje a čiji su izgled i sama pojava ostavili čudan utisak na istražitelja i njegovog pomoćnika, ali i na čitaoca ovog romana, je opis Salvatorea, nekadašnjeg člana odreda fratičelija odnosno monaha frančeskanaca koji su se zalagali za skroman i siromašan život.

*Biće iza nas se činilo kao monah iako su uprljana i pocijepana mantija činili da izgleda kao lualica, a po licu se nije mnogo razlikovao od čudovista koja tek što sam vidio na kapitelima.*²⁵

Dalji opis ovoga lika nas navodi da pomislimo kako je možda baš on odgovoran za misteriozna zbivanja u opatiji. I sam Adso, mladi pripadnik franjevačkog reda u službi Guglielma da Baskervilla kaže kako se ovo "biće" može uporediti sa samim đavolom iako na sebi nosi mantiju:

..Nikad u životu nije mi se desilo da i mene, kao mnogu moju sabraču, pohodi đjavo, ali vjerujem da se crte njegovog lica, ako bi mi se jednog dana i prikazao, po Božijoj zapovesti nesposoban da potpuno prikrije svoju pravu prirodu i kad ushtedne da bude čoveku podoban, ne bi

²⁴ Ivi, str. 58.

²⁵ EKO, Umberto (2006), *Ime ruže*, Paideia, Beograd, str. 45.

*razlikovale od onih koje mi je u tom trenutku pokazivao naš sagovornik.*²⁶

Eco opisuje monahe na nesvakidašnji i pomalo neobičan način koji budi strah i skepticizam izazivajući u čitaocu napetost i želju za daljim čitanjem. Iako bi po svojoj funkciji i posvećenosti bogu, ovi učenici crkveni ljudi trebali u čovjeku buditi blagodat i mir, u ovome romanu bude također i strah. Sa jedne strane bivaju prikazani u crnim mantijama sa kapuljačom i licem koje se jedva nazire u polumraku a sa druge strane u toj istoj pomalo jezivoj odori izgovaraju molitve u čast Bogu. U poglavlju romana koje pripovijeda događaje iz drugog dana boravka Guglielma i Adsa u opatiji, možemo uočiti Adsovo viđenje opata i okruženja u kome se nalazi:

*Monasi su bili u kapeli, šezdeset identičnih figura koje su ličile jedna na drugu zbog mantije i kapuljače, šezdeset sjena slabo osvijetljenih plamenom iz svijećnjaka na tronožnom postolju, šezdeset intenzivnih glasova koji su slavili Uzvišenog. I slušajući ovaj dirljivu harmoniju, hodnik slasti raja, pitao sam se da li je opatija zaista bila mjesto misterija, neuspjelih pokušaja da se one otkriju i oštih prijatelji.*²⁷

Kao i u svakom kriminalističkom romanu ili kriminalističkom filmu, jedna osoba biva poslana da opsežnom istragom riješi misteriju i otkrije zločinca. Tako je i u ovaj mikrokosmos, opatiju, poslan Guglielmo da Baskerville, čuveni inkvizitor, sa svojim pomoćnikom Adsom, da otkrije počinioca ovih gnusnih ubistava i skloni veo tame koji obavlja ovo sveto mjesto. Guglielmo je bio poseban, čovjek pun znanja koje je stekao čitajući djela raznih autora, izučavajući strane jezike i učeći da povezuje stvari naizgled nepovezive koristeći se principima logike. Filozofske i logičke vještine koje je posjedovao je stekao zahvaljujući Rogeru Baconu²⁸, poznatom srednjovjekovnom filozofu i pripadniku reda franjevac, čiji je bio

²⁶ Ivi, str. 45.

²⁷ ECO, Umberto (2013), *op. cit.*, str. 124.

²⁸ Roger Bacon – značajna figura u polju srednjovjekovne filozofije i ujedno pripadnik franjevačkog reda.

učenik. Dakle, Eco u liku Guglielma objedinjuje vještine koje su posjedovali i Roger Bacon i Sherlock Holmes.²⁹ Takav spoj daje vrsnog detektiva sa istančanim njuhom i vrsnog poznavaoca filozofskih i logičkih principa. Dajući mu obilježje kriminalističkog romana, Eco je možda na neki način želio da pokaže kako je znanje ključ koji otključava sva vrata, oružje kojim se čovječanstvo bori protiv svih zlih sila i zbog koga je spreman da počini najveći smrtni grijeh. Stavljajući i manastirsku biblioteku u centar zbivanja i pretvorivši je u mjesto u kome su sabrana sva znanja učenih ljudi a istovremeno određivši Aristotelovu *Poetiku* za motiv ubistava možemo vidjeti da je znanje jedan veoma moćan element Ecovog pisanja koji u čovjeku budi najljepša osjećanja ali isto tako i najniže porive. Evo kako Adso tumači znanje:

*Znanje nije isto što i novac, koji fizički ne može okrnjiti ni najpodlija prevara: ono je više kao divno ruho, koje se pohaba ako se mnogo nosi i prikazuje. Zbilja, nije li takva i sama knjiga, čije se strane mrve, mastila i pozlate gube sjaj, dodirne li ih suviše ruku?*³⁰

Kako Eco i sam navodi u Postile-u uz *Ime ruže* iz 1983. godine, biblioteka je *labirinto manieristico* sačinjen od mnogih slijepih ulica, svaka ulica se može povezati sa onom drugom, ali je izlaz samo jedan. Čovjek može da pogriješi u pronalasku onog pravog. To je glavno središte koje pod svojim okriljem vješto skriva tajne i sva znanja ovoga svijeta.³¹

Poglavar opatije Abone opisuje biblioteku sljedećim riječima:

*Biblioteka se sama brani, nedokučiva poput istine koju ugošćuje, prevrtljiva poput laži koju čuva. Duhovni lavirint ali takođe i onaj zemaljski. Možete ući ali ne možete izaći.*³²

²⁹ K. Ickert i U. Shick (1987), *op. cit.*, str. 58.

³⁰ EKO, Umberto (2006), *op. cit.*, str. 162.

³¹ http://www.parol.it/articles/Manuela-Ronco_Semantica-ed-estetica-del-labirinto.pdf?fbclid=IwAR0aA8gnEjcvpLOXUB_5pVvk6AH71MIsVlScSTW21F3-X2UQZKitw7HRH-zE

³² EKO, Umberto (2006), *op. cit.*, str. 39.

U razgovoru sa poglavarom opatije, prvog dana Adsovog i Guglielmovog boravka, saznajemo zašto je ulaz u biblioteku zabranjen i zašto u njene tajne odaje može ući samo bibliotekar Malachia i niko drugi, što opet produbljuje misteriju koja je jedna od najvažnijih obilježja kriminalističkog romana:

Tako prema božanskoj promisli postoje i knjige čarobnjačke, jevrejske kabale, bajke paganskih pesnika, laže nevernika.³³

Poput Agathe Christie koja prikazuje ubistva koja se dešavaju po nekom određenom planu, po abecednom redu, horoskopskom znaku ili po događajima opisanim u drugim knjigama, vrlo često i svetim, i ubistva u opatiji se dešavaju po nekom određenom redoslijedu i načinu za koje su Guglielmo i Adso ustanovili da su preuzeti iz jevanđelja apostola Jovana *La quarta tromba*.

I udarena bi trećina sunca. I trećina mjeseca, i trećina zvijezda [...] Upravo tako. Prvo grad, onda krv, onda voda, i sada zvezde. Ako je tako, valja nam krenuti iz početka, ubica nije delovao nasumice, sledio je neki plan...³⁴

Ono što je zasigurno predmet svake kriminalističke istrage, bilo da se radi o filmu ili romanu, je i motiv odnosno ono što je nagnalo ljudsko biće da oduzme život drugom ljudskom biću i tako počinu najstrašniji grijeh. Eco nam ne otkriva odmah o kom se to motivu radi, ali iz stranice u stranicu doznajemo da se radi o jednoj knjizi. Ali, zašto bi bilo ko, a naročito crkveni čovjek koji je svoj život zavjetovao Bogu, uprljao ruke krvlju svoje braće, zbog jedne knjige. Budući da smo rekli da je znanje prikazano kao jako važan element spiritualne ali i intelektualne emancipacije za čovjeka, nije ni čudo što su ova ubistva potaknuta upravo jednom knjigom a to je Aristotelova *Poetika* posvećena komediji i smijehu. Knjiga koja ubija i zbog koje drugi ljudi ubijaju. Neki kritičari smatraju da Eco zapravo govori o djelu *Božanstvena komedija* Dante Alighieria. Dante je svoju operu prvobitno

³³ Ibid.

³⁴ Ivi, str. 311.

nazvao *Komedija* a pakao koji predstavlja je tolemaičke aristotelske strukture. Druga nit koja vezuje ova dva brilijantna uma je i ta da Jorge da Burgos, monstruozi čovjek koji je na svirep način oduzeo ono najdragocjenije što je bog dao čovjeku, u svom govoru se često upućuje na San Bernarda di Chiaravalle koji je ustvari Danteov vodič kroz raj.³⁵ Kada se govori o počiniocu, u izvanrednim kriminalističkim romanima, to je obično osoba na koju čitalac najmanje obraća pažnju i koja ni po kakvim kriterijima ne bi mogla da počini takvo što. U ovom romanu je prisutno više takvih likova, ali se zasigurno najmanje moglo posumnjati u jednoga – slijepog, nemoćnog starca koji je stigao pred kraj svog životnog vijeka, zauvijek odan Bogu.

Dakle, ovaj roman sadrži sve elemente kriminalističkog romana:

- ubistvo,
- motiv ubistva,
- počinitelj,
- istražitelj.

Uzimajući ove elemente u obzir može se jasno napraviti paralela sa romanima Agathe Christie u kojima je istražitelj čuveni Poaro. U svim romanima, Poaro ubistva istražuje uz pomoć svoga asistenta. Isto tako i Guglielmo, iako sam po sebi genije i učenjak, istražuje zajedno sa svojim pomoćnikom Adsom. Iako nedovoljno zreo, sa djelićem Guglielmovog iskustva, Adso je u mnogim situacijama primijenio znanje koje je stekao čitajući knjige učenih ljudi. Kada bi Guglielmova logika zakazala Adso bi uz pomoć svog razuma i dotadašnjeg stečenog iskustva uspijevao da pronade komadić slagalice koji nedostaje.

Ursula Shick u knjizi *Il segreto della rosa decifrato* navodi i paralelu sa Sherlock Holmesom i doktor Watsonom ističući komplementarnost Adsovih i Guglielmovih postupaka. Prema tome, Guglielmo je ličnost koja svoje zaključke iznosi na osnovu logičke povezanosti datih činjenica dok se Adso u većoj mjeri vodi intuicijom ne obazirući se mnogo na logiku i činjenice.³⁶ Ali to svakako ne

³⁵ https://www.iisvaldagno.it/esperienze-eventi/numerosa/Cartella4/i_personaggi.htm

³⁶ K. Ickert i U. Shick (1987), *op. cit.*, str. 58.

umanjuje njegov značaj u cjelokupnoj istrazi i vrlo često je on taj koji nesvjesno nalazi ključ za rješenje zagonetke.

Pre nekid dan gledao sam Venanzijeve ruke, kada mu je telo oprano od krvi, i zapazio sam pojedinost kojoj nisam pridavao mnogo važnosti. Dva prsta Venancijeve desne ruke imala su tamne jagodice, kao pocrnele od neke mrke supstance.³⁷

7. ISTORIJSKI ROMAN

Sam pridjev "istorijski" već daje jasne naznake o tematici ovoga romana. Ova vrsta romana nastoji da rekonstruiše vremena koja su davno iščezla pokušavajući da na što vjerodostojniji način prikaže sve aspekte nekog davnog života, poput socijalnog i političkog. Ovakva djela obiluju događajima koji su se stvarno dogodili i koji su na neki način dokumentovani i spašeni od zaborava. Nerijetko su istiniti događaji čiji su glavni akteri stvarne istorijske ličnosti iz oblasti politike, društvene sfere života ili one religijske, isprepletani sa izmišljenim likovima i događajima ali na takav način da zajedno čine jednu harmoničnu cjelinu. U italijanskoj književnosti postoji jako mnogo takvih romana. Jedan od njih je i *Ime ruže*. Od samog početka pa do kraja, ovaj roman je isprepleten istorijskim činjenicama koje su značajne za razumijevanje djela kao jedne cjeline. Ursula Shock i Klaus Ickert u kritici *Il Segreto della rosa decifrato*, ističu razliku između kriminalističkog i istorijskog romana koja se temelji na istinitosti samog događaja. Kriminalistički roman ne teži ka vjerodostojnosti i ka predstavljanju događaja baziranih na istinitoj priči, dok istorijski roman prikazuje stvarne istorijske činjenice ali isto tako i događaje koji su čisti produkt fantazije autora ali opisani na tako detaljan način da djeluju kao da su se zaista dogodili u jednom trenutku.³⁸ Šarolikost ovoga romana se ispoljava i po pitanju istorijskih događaja i likova. Neki likovi su stvarni, a neke je Eco kreirao koristeći kao model stvarne istorijske ličnosti. U Postile-u romana, on kaže:

³⁷ EKO, Umberto (2006), *op. cit.*, str. 224.

³⁸ K. Ickert i U. Shick (1987), *op. cit.*, str. 65.

*U ovom smislu ja sam, naravno, hteo da napišem jedan istorijski roman, i to ne zato što su Ubertino ili Mikele zaista postojali, i govorili manje-više ono što su izrekli, nego zato što bi trebalo da bude izrečeno sve ono što govore fiktivni likovi, poput Vilijema.*³⁹

Kada se govori o zbivanjima koja su proizvod Ecove mašte može se svakako pomenuti susret carske delegacije i one papine predvođene Bernardom Guy i događaji praćeni ovim susretom. Međutim, po načinu na koji opisuje dolazak kardinala Bertranda del Poggetta u opatiju dalo bi se pomisliti da se ovaj susret zaista dogodio. Eco uključuje jako mnogo detalja koji se tiču kako fizičkog izgleda samih likova tako i atmosfere koja vlada u tom trenutku:

*Uz opata je stajao kardinal Bertrando del Pođeto, držeći se kao neko kome je vlast dobro znana, bezmalo kao da je on sam nekakav drugi papa, i svima je, a posebno maloj braći, delio srdačne osmehe [...]*⁴⁰

Bernardo del Poggetto je stvarna istorijska ličnost. Član ugledne francuske porodice, biva izabran za kardinala 1316. godine, 11 godine prije početka zbivanja radnje romana, od strane Giovannia XXII koji ga šalje u Italiju sa zadatkom da uspostavi i proširi papsku vlast i dominaciju na njenoj teritoriji. Pridobivši simpatije građana, uskoro dobija i titulu *signore della citta' di Bologna*. No, sve češće nesuglasice sa gradskom zajednicom eskaliraju u pravi revolt građana i Bertrand biva protjeran iz Italije 1334. godine.⁴¹

Prema mišljenju Ursule Shick i Klause Ickarta u ovaj roman Eco je vješto integrisao i neka druga poznata djela, citirana jako često od strane mnogih likova a koja su nastala mnogo kasnije.⁴² Međutim, Eco navodi da nije nužno da mnoge ideje koje velikom broju književnih kritičara zvuče "moderno", nisu postojale u tom periodu, već ih niko nije dokumentovao.

³⁹ EKO, Umberto (2006), *op. cit.*, str. 450.

⁴⁰ Ivi, str. 257.

⁴¹ <http://www.treccani.it/enciclopedia/bertrando-del-poggetto/>

⁴² K. Ickert i U. Shick (1987), *op. cit.*, str. 66.

U svakom slučaju, dešavalo se nešto za mene vrlo zabavno: kad god bi neki kritičar ili čitalac napisao ili rekao kako je ono što neki moj lik tvrdi suviše moderno, u svim tim slučajevima, i baš u tim slučajevima, ja sam upotrebio doslovno navode iz XIV veka.⁴³

U mnoštvu istorijskih događaja, vezanih ponajviše za borbu između papstva i carske delegacije, jos jedna važna ličnost koja je zaista postojala a koju i Eco spominje u romanu, je fra Michele odnosno Michele iz Čezene, predvodnik franjevaca u Perudi. Svoj život je okončao na lomači, optužen za jeres. Eco jako detaljno opisuje sam čin:

I već je bio mrtav, jer umre se pre no što telo izgori, zbog velike toplote prepukne srce, a dim ispuni grudi. Zatim je koliba izgorela do kraja, kao buktinja, i bio je silan blesak, i da se nije među užarenim drvetom još naziralo siroto ugljenisano Mikeleovo telo, rekao bih da sam se obreo pred kupinovim grmom.⁴⁴

Tokom papske vladavine Gregoria XI spaljivanja takozvanih jeretika su bila jako česta pojava. Širom Italije, od Firence preko Venecije do Rima, trgovi (ita. *piazze*) su pretvarane u ova strašna egzekucijska mjesta. Jedan od mnogobrojnih jeretika koji je život izgubio na ovako jeziv način je i fra Dolcino kojeg Eco i opisuje:

Dolčino je podnio i druge muke, a da nije ni glasa pustio, sem kad su mu odrekli nos, jer je malo slegnuo ramenima, i kada su mu iščupali muški ud, pošto je tada ispuštio dug uzdah, kao da je zacvileo. Poslednje što je izrekao zvučalo je kao odbijanje da se pokaje, a i upozorio je da će trećeg dana vaskrsnuti. Potom je spaljen i prah mu je razvejan.⁴⁵

Budući da je Eco radnju ovoga romana smjestio u jednu srednjovjekovnu benediktinsku opatiju, na osnovu zapisa iz tog vremena saznajemo da je u to vrijeme uloga opatija (ita. *abbazia*) bila jako značajna. Ove građevine su se nazivale *kućama boga* (ita. *Casa di Dio*). Ali kako su zapravo one nastale?

⁴³ EKO, Umberto (2006), *op. cit.*, str. 450.

⁴⁴ Ivi, str. 206.

⁴⁵ Ivi, str. 200.

Postojale su dvije grupe manastira, oni koji su pružali безусловnu pomoć i sklonište siromašnim i ubogim ljudima ali isto tako i hodočasnicima i oni koji su se udruživali i gradili mnogo veća zdanja to jeste *abbazie*.⁴⁶ Jedna takva *Casa di Dio* je i ova koju Eco stavlja u centar zbivanja romana. Na osnovu mnogobrojnih sačuvanih, prastarih spisa, koje je zasigurno i Eco detaljno pregledao, može se vidjeti da je u to vrijeme svaka opatija, budući da se radi o enormnom kompleksu, u svojoj unutrašnjosti imala i skriptorijum. Skriptorijum je bio mala prostorija, u kojoj su skriptori odnosno prepisivači prepisivali stare rukopise i na taj način čuvali ove artefakte od zaborava i potpunog uništenja. Zajedno sa njima su radili i iluminatori odnosno oni koji su naslove rukopisa ukrašavali božanstvenim slovima koja su ličila na prava umjetnička djela. Prateći vjerodostojno medijevalne izvore, Eco je u cijelokupni kompleks opatije uključio i jedan takav skriptorijum. U njemu, navodi, su se čuvali tekstovi na raznim jezicima poput grčkog, latinskog i arapskog.

*Kasnije sam u Sen Galu vidio jedan skriptorijum sličnih proporcija, odvojen od biblioteke (drugde su monasi radili u istom onom prostoru gde su se čuvala knjige) [...] Antikvari, pisari, rubrikopisci, sedeli su svaki za svojim stolom, a ispod svakog prozora nalazio se po jedan sto.*⁴⁷

No, proučavajući malo dublje izvore koji se tiču kompozicije manastira u to vrijeme, može se vidjeti da Eco ipak malo odstupa od te ideje. O tome govori i Ursula Schick ističući da u manastirima zaista jesu postojale biblioteke, skriptorijumi i kuhinje ali da se nisu nalazile u sklopu jednog objekta.

*Istina je da su lavirinti dokumentovani jos od najstarih vremena, ali u istoriji kulture nije poznat nijedan primjer zatvorenog lavirinta.*⁴⁸

⁴⁶ P. Balboni i M. Santipolo (2004), *Profilo di storia italiana per stranieri*, Guerra Edizioni, str. 23.

⁴⁷ EKO, Umberto (2006), *op. cit.*, str. 68.

⁴⁸ K. Ickert i U. Shick (1987), *op. cit.*, str. 66.

Budući da *Ime ruže* nije samo historijski roman zasnovan isključivo na stvarnim historijskim činjenicama, već je i kriminalistički roman, Eco je morao na neki način da prilagodi ova dva aspekta. Da bi cjelokupna atmosfera odisala misterijom i prostor na kome se dešavaju te strašne stvari je morao biti zatvoren. Ono što je zanimljivo je da i sam Eco kaže da nije baš slijepo pratio historiju prilikom navođenja nekih predmeta i biljaka, budući da neki od njih nisu ni postojali u to vrijeme.

U jednom svom intervjuu za italijansku *La Repubblica* on ističe:

*Trideset godina sam se sramio činjenice da sam u jednom herbarijumu iz tog vremena pronašao cicerbitu (vrsta čikorije) a ja sam shvatio da se radi o cucurbiti koja je na kraju postala tikva – a tikva je kod nas stigla iz Amerike. Slično sam uradio i sa paprikom. Zatim sam govorio o violini dok je u to vrijeme to bila viella to jeste vrsta ljubičice.*⁴⁹

Tako u jednom od poglavlja Eco, nabrojajući razna jela, pominje i *ovčeginu u sosu od sirovih paprika*...⁵⁰ iako u periodu u kome je radnja smještena, paprika nije ni postojala. Uvezena je na evropsko tlo tek u XVI vijeku, dakle skoro dvije stotine godina kasnije. U jednom od opisa takođe spominje violinu, instrument koji je izumljen tek u XVI vijeku :

*...i na komadu drveta tobože svirao, kao na violici, prurušavao se u skitnicu ne bi li pomutio fratre proždrljivce, go se bacao u sneg, zborio sa životinjama...*⁵¹

Kao što i sam kaže, pogrešna interpretacija jedne vrste čikorije je dovela do toga da se u romanu pojavljuje tikva koja je mnogo kasnije uvezena iz Amerike postavši nezamisliv dio svakog domaćinstva.

⁴⁹ <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2011/09/05/eco-cosi-ho-corretto-il-nome-della.html>

⁵⁰ EKO, Umberto (2006), *op. cit.*, str. 263.

⁵¹ Ivi, str. 405.

I na kraju, zasto je Eco radnju smjestio baš u Srednji vijek? Možda zbog toga što je Srednji vijek obilovao interesantnim i neobičnim događajima, stilom života potpuno drugačijim od onoga koji čovječanstvo danas praktikuje. Eco ističe da je shvativši da posjeduje veliki broj literature vezane za srednjovjekovnu istoriju, odlučio da vrijeme radnje bude baš to – mračno doba Srednjeg vijeka.⁵²

8. RELIGIJSKI ROMAN

Budući da je mjesto zbivanja radnje ovoga romana jedna benediktinska opatija, može se zaključiti da je još jedna od mnogobrojnih tematika, podjednako važna i zastupljena – religija. Naravno, radi se o religijskom aspektu vezanom za taj period Srednjeg vijeka, tačnije za XIV vijek. To je bilo mračno doba u kome su religijska previranja bila itekako prisutna. Konstantne nesuglasice između carstva i papstva, progon i spaljivanje jeretika na lomači te pojava mnogobrojnih religijskih redova poput franjevac, male braće (ita. *fraticelli*), valdežana, katara i mnogih drugih Eco je prikazao na takav način da bi se moglo pomisliti da je on zaista živio u ovom davnom vremenu. To pokazuje njegovu načitanost i detaljno proučavanje materijala i literature vezane za Srednji vijek. Svaka konstatacija je potkrijepljena adekvatnim primjerom u čiji je opis uključeno jako mnogo detalja poput onih vezanih za izraz lica osobe koja čeka strašnu smrt na lomači. Slikoviti opisi tih prizora navode čitaoca na stvaranje vizije o unutrašnjim osjećanjima straha i boli osobe koja zauvijek napušta ovozemaljski život na najsvirepiji način. Navodi važne istorijsko - religijske činjenice i likove poput pape Clementa V koji je početkom XIV vijeka preselio papsko sjedište u Avinjon. Ovaj crkveni čovjek je i jedan od protagonista Dantoeve *Božanstvene komedije*, tačnije trećeg odjeljka osmog kruga pakla u kome su smješteni *simoniaci* to jeste oni koji su novcem željeli da kupe spiritualne stvari. Nakon njega Eco opisuje i njegovog nasljednika Giovannia XXII za koga kaže:

⁵² Ivi, str. 430.

...daj bože da nikada više nijedan papa ne uzme ime koje je već sad mrsko svim čestitim ljudima. Budući Francuz i odan francuskom kralju...on je podržao Filipa Lepog protiv vitezova templarskog reda, koje je kralj optužio (verujem, nepravedno) za najsravnije zločine ne bi li se dočepao njihovog imetka, a onaj sveštencički otpadnik bio mu je saučesnik.⁵³

Jedan od vjerskih redova kojima pripada i sam Guglielmo da Baskerville je franjevački red, pa tako Eco pominje i sabor franjevačkih fratara u Perudi gdje navodi njihovog vođu fra Michelea koji se zalagao za siromaštvo Crkve ističući skroman i siromašan život koji su vodili Isus i njegovi apostoli. Ono što je istina takođe, jeste da to nimalo nije išlo u korist Papi koji nipošto nije želio da se odrekne bogatstva i svjetovnih uživanja koja su mu bila na dohvat ruke. Na kraju je i osudio ove zahtjeve franjevačkih fratara.⁵⁴

Posredi je bilo, kako već rekoh na početku ovog mog vernog letopisa, dvostruko sporenje: s jedne strane car protiv pape, a s druge papa protiv franjevac, koji su na saboru u Perudi, makar i s mnogo godina zakašnjenja, usvojili teze spiritualaca o Hristovom siromaštvu [...]⁵⁵

Religijska previranja Srednjeg vijeka nisu bila samo predmet pisanja Umberta Eca već i mnogih drugih italijanskih i svjetskih književnika. Jedan od njih je i Dante Alighieri koji je mnoge od likova, o kojima piše sam Eco, svrstao u određene krugove pakla. Pored već pomenutog pape Clementa V, tu je i čuveni fra Dolcino sa svojim sljedbenicima, koji se zalagao za siromaštvo crkve i sveštenika ali u mnogo ekstremnijem obliku. Dante ga svrstava u VI krug pakla među jeretike. Eco iznosi činjenice o njegovom redu i djelovanju putem dijaloga između Guglielma i poglavara opatije, Abonea gdje nailazimo na oštro osuđivanje svakog postupka ove, kako Guglielmo kaže *nekakve bande jeretika*⁵⁶ ali i na neslaganja

⁵³ Ivi, str. 16.

⁵⁴ Ivi, str. 17.

⁵⁵ Ivi, str. 128.

⁵⁶ Ivi, str. 130.

ova dva lika po pitanju religijskih redova. Njihovi dijalozi su prepuni sasvim suprotnih stavova i razmišljanja da se ta toliko očigledna različitost uočava u svakoj izgovorenoj rečenici. Tako je Eco uspio da konverzaciju između ova dva lika dovede na viši nivo. Na taj način čitaoci, uzimajući u obzir argumente i jednog i drugog imaju pravo da odluče kome će se prikloniti. Tako Guglielmo pravi razliku između jeretika dok Abone svaki jeretički pokret svrstava u jednu košaru govoreći:

*Znam da su jeretici oni koji ugrožavaju poredak na kome počiva Božji narod*⁵⁷

Za Aboneove istomišljenike ovo je sasvim logičko shvatanje budući da se sve ono što odstupa od standardne norme smatra nedopustivim i potpuno pogrešnim. Kako Eco navodi, fra Dolcino i njegovi istomišljenici su bez straha pokazivali prezir prema crkvi i njenim zakonima. Smatrali su da je crkva u potpunosti odbacila sve prave vrijednosti i da se fokusira samo na sticanje enormnog materijalnog bogatstva umjesto onog duhovnog. Materijalizam je taj koji preovladava nad spiritualizmom.

*On je tvrdio da je rimska crkva bludnica, da se sveštenicima ne duguje poštovanje, da je sva duhovna moć već prešla u sektu apostola, da samo apostoli obrazuju novu crkvu, da apostoli mogu da ponište brak, da niko ne može da bude izbačen ako ne pristupi sektu, da nikakav papa ne može da oprašta grehe, da ne treba plaćati desetke [...]*⁵⁸

Ono što je interesantno u Ecovom pisanju je i to da nakon dijaloške sekvence između Guglielma i Abonea, Adso iznosi i neke svoje zaključke ili se prisjeća onoga što je i sam nekada vidio. Nakon razgovora o jeretičkim redovima, i rasprave o tome da li su svi jeretici isti ili pak postoji neka razlika, oglašava se i Adso i priča čitaocima svoja iskustva vezana za ovu tematiku.

⁵⁷ Ivi, str. 134.

⁵⁸ Ivi, str. 197.

Narednog jutra sam se i ja našao na mostu biskupije, gde su se okupili inkvizitori, pred koje je bio doveden fra Mikele, još uvek u kladama. Jedan od njemu odanih ljudi kleknuo je pred njim i zatražio od njega blagoslov, pa su ga naoružani ljudi šćepali i odveli u tamnicu.⁵⁹

Na brojnim stranicama mogu se pronaći i informacije o drugim jeretičkim pokretima poput katara, valdežana, patarena i mnogih drugih. Kroz lik Guglielma, Eco pokušava dočarati ideje i principe ovih pokreta, razloge zbog kojih im se ljudi priključuju kao i samo djelovanje inkvizitora budući da je i on sam bio inkvizitor. Tako saznajemo da su valdežani smatrali da je svijet sačinjen od dvije sile koje se suprotstavljaju i nije ih moguće pomiriti - dobro i zlo. Obični, neuki ljudi, su postajali dio neke jeretičke grupe samo zato što bi predstavnik iste bio najpoznatiji glasnogovornik u njihovom selu. Čitajući jedan ovakav tekst teško je pomisliti da je nastao u modernom vremenu, od strane modernog pisca. Eco kaže da je proces nastanka romana bio jako dug i da je barem godinu dana proveo istražujući tematiku. Zasigurno nije bilo lako istražiti u detalje toliko različitih polja. Da bi uspio u svojoj namjeri, svakako je morao da svoje misli teleportira u 1327. godinu i da razmišlja i piše kao neko ko je i sam svjedočio ovim davnim događajima. To je jedini način na koji roman može da "kupi" čitaoca. Ističe da :

Prvu godinu rada na romanu posvetio sam saznavaju sveta [...] Drugim rečima, morao sam da saznam i ko su drugi monasi, oni koji se u knjizi ne pojavljuju; nije bilo nužno da ih čitalac upozna, ali ja sam morao da ih poznajem.⁶⁰

Ono što takođe privlači pažnju čitaoca je zasigurno i činjenica da je upravo jedan vjerski tekst zapravo scenario po kome su se odvijali svi gnusni zločini. Kao što je već pomenuto u prethodnim stranicama ovoga istraživanja, radi se o jevanđelju Svetoga Jovana. Broj sedam u *Otkrovenju Jovanovom* se može protumačiti i na

⁵⁹ Ivi, str. 204.

⁶⁰ Ivi, str. 433.

simbolički način budući da znamo da je Bog stvarao svijet šest dana a sedmi dan je odmarao. Avanture Adsa i Guglielma takođe traju sedam dana i duše sedam opata su protiv njihove volje odvojene od njihovih izmučenih tijela. Ovaj broj nije običan samo za Eca već i za Dantea budući da je Danteovo *Čistilište* sačinjeno od sedam dijelova koje simbolišu 7 najvećih grijehova. U jednoj od tercina kaže:

*Lasciane andar per li tuoi sette regni;
grazie riporterò di te a lei,
se d'esser mentovato la' giu' degni.*⁶¹

Možda Ecov odabir baš ovog broja, koji određuje tok svih događaja, ipak nije slučajan uzimajući u obzir njegovu ukorijenjenost u prastarim vjerskim spisima i simboliku koju ima u književnosti kako starog tako i novijeg doba. Da bi roman u potpunosti odisao srednjovjekovljem Eco je morao da razmišlja ne kao moderan čovjek XX vijeka koji zna ponešto o medijevalnom periodu već kao neko ko je rođen u tom vremenu i koji je svojim očima vidio ono o čemu piše.

*Stvar je u tome što svako ima svoju sopstvenu, običnu
iskvarenu, predstavu o srednjem vijeku. Samo mi tadašnji monasiznamo
istinu ali, izreknemo li je, katkad završimo na lomači.*⁶²

Zasigurno je uspio u tome.

⁶¹ ALIGHIERI, Dante (2016), *Divina Commedia*, Newton Compton editori s.r.l, Roma, str. 237.

⁶² EKO, Umberto (2006), *op. cit.*, str. 451.

9. IDEOLOŠKI ROMAN

U samom uvodnom dijelu ovoga rada pomenute su klasifikacije romana a jedna od njih je i pripadnost romana ideološkoj kategoriji. Termin ideologija se odnosi na vjerovanja i stavove određene vjerske, političke ili filozofske grupe koja nastoji da poštuje i djeluje shodno usvojenim načelima u svakom trenutku. Ideologije koje je Eco integrisao u strukturu ovoga romana su vezane za:

- Religiju,
- Državu,
- Filozofiju.

a. Crkvena ideologija – materijalno ili duhovno bogatstvo?!

Budući da Eco piše o vjerskim i političkim previranjima u srednjovjekovnoj Italiji, svaka od tih grupa zastupa određenu ideologiju i norme kojih se strogo drži. Tako na jednoj strani imamo Crkvu koja želi da uživa u čarima svjetovnog bogatstva i da zadrži pravo na rješavanje pitanja vezanih za državni aparat. Ono ka čemu je težila je bila autonomija to jeste samostalno djelovanje, nezavisno od države. Papska kurija na čelu sa papom Innocenzom II se konstantno bogatila u XIII vijeku a novac joj je donosila i indulgencija to jeste oprost grijehova koji se mogao platiti novcem.⁶³ U to vrijeme, tačnije 1216. godine dolazi do osnivanja redova benediktinskih i franjevačkih fratara i ženskog reda Clarisse u Umbriji.⁶⁴ Ideologija ovih redova je bila suprotna Papinoj ideologiji budući da su se oni svim silama zalagali za vraćanje Crkve svojim prvobitnim načelima koja su se zasnivala na skromnosti, tačnije siromaštvu. Najjraniji vjerski spisi ističu materijalno siromaštvo Isusa i njegovih apostola i bogatstvo sa duhovne tačke gledišta. Upravo je to trebao biti temelj čvrste hrišćanske vjere. Sam Eco navodi da je nešto kasnije, u XIV vijeku, papa Giovanni XXII oštro osudio zahtjeve franjevačkih fratara, koji su željeli da vrate Crkvi ono što je po prirodi trebala da

⁶³ N. Pavlović i S. Radojičić (2016), *Italijanski rečnik*, Jasen, Beograd, str. 143.

⁶⁴ P. Balboni i M. Santipolo (2004), *op. cit.*, str. 23.

posjeduje, jer je želio da upravlja državom u svakom njenom aspektu.⁶⁵ Kroz Ubertainove riječi Eco je savršeno predstavio ideologiju o siromaštvu Crkve koju su zastupali franjevci, benediktinci i spiritualci.

Pre prvobitne podele, što se vlasništva tiče, stvari su bile kao danas one ničije, koje se daju onome ko ih zauzme, a bile su u ono vreme na izvestan način zajedničke svim ljudima, no pošto su naši praroditelji zgrešili, stvari počеше da se dele i tako su nastali ovozemaljski posedi kakve danas znamo. [...] Hristos i njegovi nisu ovim stvarima raspolagali kao stvarima koje poseduju, nego ih samo koristili, čime je njihovo siromaštvo ostalo netaknuto.⁶⁶

Druge skupine koje su smatrane jereticima, a čiji su kanoni pratili kanone prethodno pomenutih redova, su katari, valdežani, patareni. Njihove ideologije su bile prožete i nekim jedinstvenim načelima ali su u suštini dijelili najvažniju ideju - siromaštvo crkve. Neslaganja u stavovima i principima su vodila do krvavog progona svih onih koji su odstupali od vrhovnog načela Pape. Ali nije samo progon jeretika bio prisutan na srednjevjekovnom tlu već i progon vještica koji je vijekovima bio zastupljen i u drugim dijelovima svijeta, naročito u Engleskoj (čuveni progon vještica iz Salema). Nezamisliva zadrstost i primitivizam nisu dozvoljavali ljudima da racionalno razmišljaju te su vjerovali u razne natprirodne sile, demone i druga svakojaka čudesa. Priče o navodnom viđenju žena koje uz pomoć crnih mačaka prave kojekakve vradžbine pa čak spravljaju otrovne napitke namjenjene samom Papi, su bile sasvim normalna stvar. Crkva je osnovala i inkviziciju to jeste crkveni sud koji je sudio jereticima ali i ženama za koje se smatralo da su sklopile pakt sa đavolom. Na najbrutalniji način životi ovih žena su bili ugašeni. Eco je uspio da opisom jednog događaja vrlo slikovito prikaže stepen primitivizma na kojem su živjeli ti ljudi. Naime, radi se o suđenju jednoj sirotoj djevojci, Adsovoj voljenoj ženi sa kojom je prekršio zakon o monaškom celibatu, kojoj je ispod mantila pronađen mrtav pijetlić. Njena potraga za hranom je bila

⁶⁵ EKO, Umberto (2006), *op. cit.*, str. 16-17.

⁶⁶ Ivi, str. 292.

prepoznata kao vještice i zbog toga je bila podvrgnuta sramnom ispitivanju od strane inkvizitora. Nije bilo načina da se dokaže suprotno i skoro da je svaka žena mogla biti osuđena za vještice. ⁶⁷

Što se devojke tiče, dodade, jasno je ko je ona, i ne vredi truda ispitivati je te noći. Imaće ona da prođe kroz još neka iskušavanja, pre no što bude spaljena kao veštica. ⁶⁸

b. Carska ideologija

Sa druge strane, tu je bilo carstvo čiji je vrhovni poglavar u to vrijeme bio Ludvig Bavarski. Carski teolozi su donekle dijelili ideje franjevac i benediktinaca koji su svim silama zagovarali Hristovo siromaštvo, te je Ludvig Bavarski u njima vidio prijatelje budući da su bili zakleti neprijatelji tadašnjeg pape. Carska ideologija je bila ta da Crkva ne bi trebala da se miješa u državna pitanja i da je car taj koji ima zadatak da bira biskupe u svojoj državi. ⁶⁹ I jedna i druga ideologija su dovele do masovnih progona, spaljivanja na lomači i gnusnih događaja koja su ugasila veliki broj ljudskih života.

Ono što je interesantno je da Eco zapravo smatra da ideologija nije krivac čovjekovog pomračenja uma već da je ono što u čovjeku budi najniže porive i tjera ga da uprlja ruke krvlju svoga bližnjega mračna biološka sila. U članku objavljenom u djelu *Sette anni di desiderio*, kaže:

Znam odlično da ovaj razgovor rizikuje da naiđe na razna mišljenja: Ne postoji ideologija, ne postoje ideali, postoje samo mračne biološke sile koje vuku čovjeka na krvavi potez. ⁷⁰

⁶⁷ Ivi, str. 281.

⁶⁸ Ivi, str. 283.

⁶⁹ Ivi, str. 17.

⁷⁰ ECO, Umberto (1982), *Perche ridono in quelle gabbie* u *Sette anni di desiderio*, La Repubblica, str. 121-122.

c. Filozofska ideologija

U *Ime Ruže*, Eco je vrlo vješto utkao filozofsko - teološku ideologiju Tome Akvinskog u čijoj ideologiji se jasno može uočiti utisak čuvenog Aristotela. Glavni motiv svih događaja predstavljenih u knjizi je knjiga. Ne bilo kakva knjiga već II knjiga Aristotelove *Poetike* koja govori o smijehu. Smijeh je ključni element. Aristotel u svom traktatu veliča smijeh i govori kako jedino smijeh može natjerati čovjeka da razmišlja i da prepozna sopstvenu slabost koja je svojstvena svakom čovjeku. Sa druge strane mišljenje Jorgea, slijepog starca koji je ujedno i počinilac ovog krvavog pira, je sasvim suprotno. On smatra da smijeh predstavlja sumnju u istinu a samim tim i sumnju u Boga.⁷¹ Na Guglielmovo pitanje zašto baš ta knjiga o smijehu kada postoji i pregršt drugih, Jorge odgovara:

*Zato što ju je napisao Filozof. [...] Svaka reč Filozofa, u koga se već kunu i sami svetitelji i pape, preokrenula je sliku sveta. [...] Smeh je slabost, pokvarenost, bljutavost naše puti.*⁷²

Aristotelova ideologija se bazira na smijehu kao nečemu dobrom, nečemu što tjera čovjeka na detaljnije razmišljanje o stvarima. Ono što ustvari dovodi do smijeha su mane običnih ljudi.⁷³ U prilično žustroj raspravi Horhea i Guglielma, nekadašnji inkvizitor navodi sve dobre strane ove knjige Aristotelove *Poetike*, kazujući:

*Ovde Aristotel vidi sklonost ka smehu kao dobru silu, koja može da zadobije i vrednost saznanja, kada nas, služeći se duhovitim zagonetkama i neočekivanim metaforama, makar i prikazujući, poput laži, stvari drukčijima nego što one jesu, ustvari primorava da ih bolje sagledamo [...]*⁷⁴

⁷¹ https://sito01.seieditrice.com/la-torre-e-il-pedone/files/2012/04/U11_approfondimento-D.pdf

⁷² EKO, Umberto (2006), *op. cit.*, str. 401.

⁷³ Ivi, str. 400.

⁷⁴ Ibid.

ZAKLJUČAK

Sa stanovišta književne pripadnosti određenoj kategoriji romana *Ime ruže* se može posmatrati kao savršena fuzija više vrsta romana. Preplićući naizmjenično tematike poput religije, filozofije i krimi - detektivske priče, Eco je uspio da u jednom romanu objedini i istorijske činjenice i fikciju. Tako nailazimo na mnoštvo likova iz raznih sfera života koji su našli mjesto i u pisanjima drugih autora poput Dante Alighierija.

Kroz dijaloške sekvence Guglielma da Baskervilla, franjevačkog inkvizitora, i drugih protagonista, saznajemo dosta zanimljivih informacija o socijalno - političkom i religijskom načinu života u XIV vijeku. Vidimo da su mnogi običaji koji su se smatrali sasvim normalnom pojavom i nečim što je u skladu sa Božijim zakonima, danas u potpunosti neprihvatljivi i odstupaju od onoga što nalažu prirodni i vjerski zakoni. Kupovina oprosta grijehova to jeste indulgencija, simonija, progon onih čija su vjerovanja i principi odstupali od ukorijenjene dogme katoličke crkve, spaljivanje tih istih "jeretika" na lomači i vješanje žena koje su u svakom trenutku mogle biti optužene za vještice, autor romana je dočarao na tako slikovit način sa elementima gotike, da bi neko pomislio da je Eco zaista bio medijevalni čovjek a ne moderni.

Kroz njegove izjave i članke, saznajemo da je zapravo imao jako mnogo literature vezane za Srednji vijek koju je pažljivo i detaljno iščitavao, analizirao i uobličio tako da je krajnji produkt ono što smo mi analizirali u ovom istraživanju – roman *Ime ruže*.

LITERATURA

- ECO, Umberto (1982), *Perche ridono in quelle gabbie* u *Sette anni di desiderio*, La Repubblica.
- ECO, Umberto (1982), *Perche ridono in quelle gabbie*, La Repubblica.
- ECO, Umberto (2013), *Il nome della rosa*, Bompiani, Milano.
- EKO, Umberto (2006), *Ime ruže*, Paideia, Beograd.
- K. Ickert i U. Shick (1987), *Il segreto della rosa decifrato*, Adriano Salani Editore s.r.l, Firenze.
- Le forme e i generi letterari (1976). U A. Cazzini (ur.), *Enciclopedia Garzanti della letteratura*, Milano: Aldo Garzanti.
- N. Pavlović i S. Radojičić (2016), *Italijanski rečnik*, Jasen, Beograd.
- P. Balboni i M. Santipolo (2004), *Profilo di storia italiana per stranieri*, Guerra Edizioni.
- SOLAR, Milivoj (2005), *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb.

Dodatna literatura

- ALIGHIERI, Dante (2016), *Divina Commedia*, Newton Compton editori s.r.l, Roma.
- CHRISTIE, Agatha (1986), *Addio, Miss Marple*, Arnoldo Mondadori Editore s.p.A, Milano.
- PIGA, B. Emanuela (2018), *La lotta e il negativo – sul romanzo storico contemporaneo*, Mimesis.

Elektronski izvori

- http://library.manipaldubai.com/DL/the_principles_of_psychology_vol_I.pdf

- http://www.parol.it/articles/Manuela-Ronco_Semantica-ed-estetica-del-labirinto.pdf?fbclid=IwAR0aA8gnEjcvpLOXUB_5pVk6AH71MIsvIScSTW21F3-X2UQZKitw7HRH-zE
- <http://www.treccani.it/enciclopedia/bertrando-del-poggetto/>
- https://ff.unsa.ba/files/zavDipl/19_20/rom/AlmiraMerzic.pdf?fbclid=IwAR0qDA228ByDs9TR5p2x2XbMjzvkyF4sIP0NMRGZ_tIsQJgyof51NNjtOM
- <https://ricerca.repubblica.it/repubblica/archivio/repubblica/2011/09/05/eco-così-è-corretto-il-nome-della.html>
- https://sito01.seieditrice.com/la-torre-e-il-pedone/files/2012/04/U11_approfondimento-D.pdf
- https://www.iisvaldagno.it/esperienze-eventi/numerosa/Cartella4/i_personaggi.htm